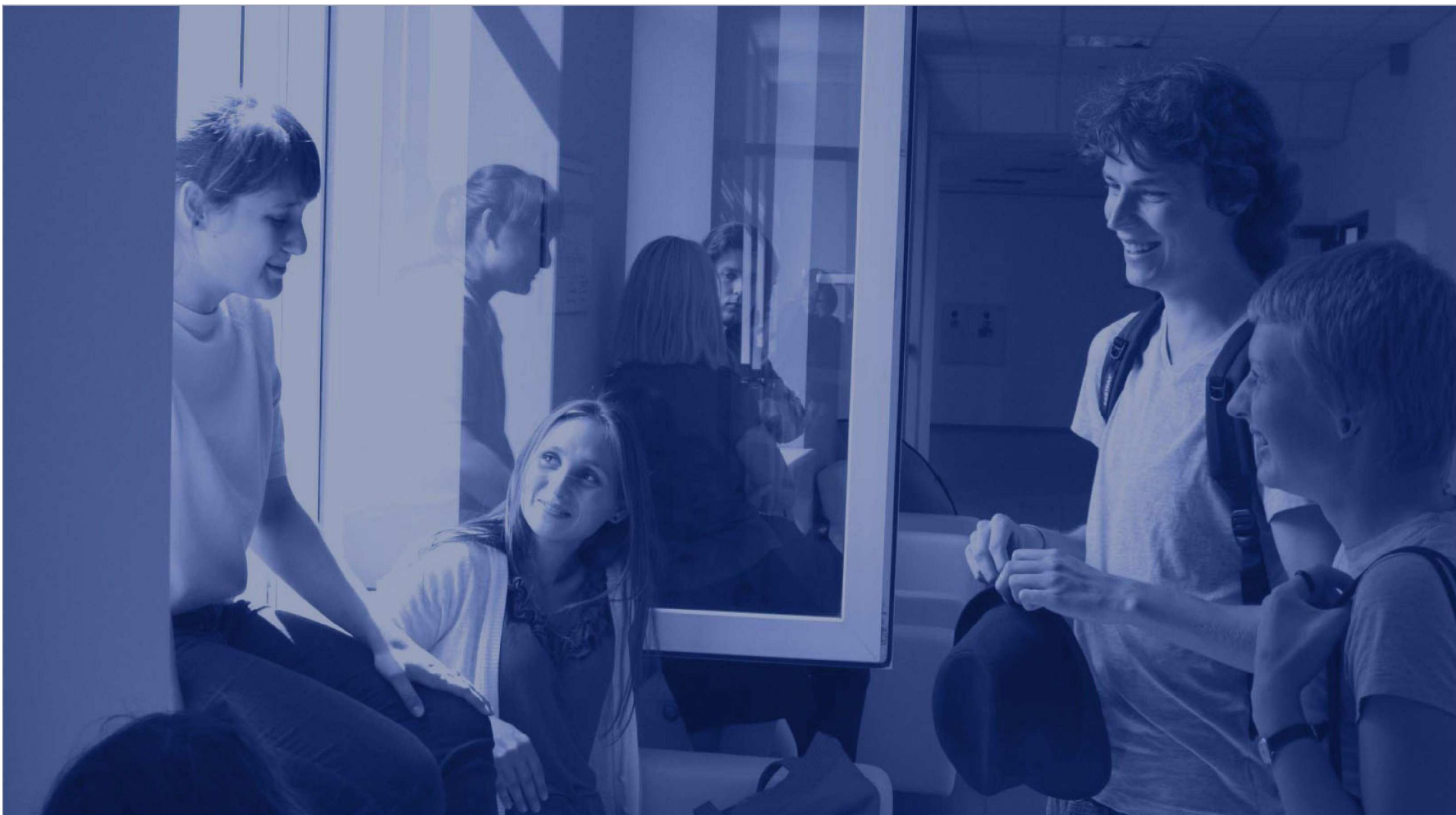
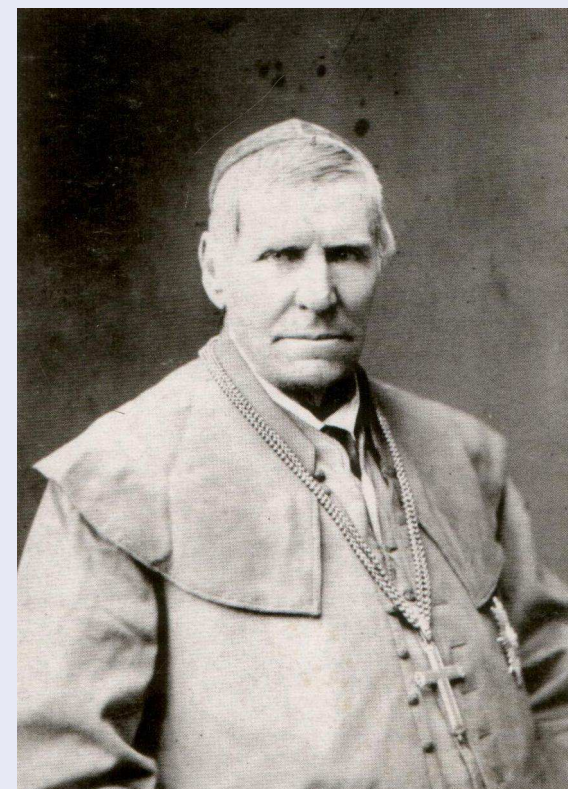

ŠIAULIŲ
UNIVERSITETAS

Motiejus Valančius – didaktinės prozos kūrėjas, „dingusio pasaulio“ liudininkas

Prof. dr. Džiuljeta Maskuliūnienė
Šiauliai 2013

Seminaro moto:

Norėčiau ir numiręs būti jums naudingas ir būsiu, jei, skaitydami tą raštą, išlaikysite perspėjimus, tame padėtus.

Žinote patys, jogiai būdamas vyskupu, jumis mylėjau ir jūs mane mylėjot: nė smertis, pagaliau, neįveiks išgaišinti tos meilės. Ir antrame amžiuje melsiuos už jumis, kaip už vaikus savo taip, kaip meldžiaus gyvas būdamas.

Su Dievu, avelės mano! Jau nebesulauksite manęs atvažiuojant pas jūsų, nebebarstysite žolelių po kojų mano. Pasiregėsime dienoj paskutinio sūdo. Tuo tarpu griešną dūšią mano pavedu karštomis maldoms jūsų.

(Iš M. Valančiaus testamentu)

Kurį laiką būta svyravimo lietuvių literatūros istorijoje, ką laikyti tos prozos tėvu. Lietuvių beletristikos eiga, ypač liaudinės realistinės, buvo aiški nuo Žemaitės ligi mūsų dienų. Kurį laiką buvo jaučiamas svyravimas dėl Valančiaus vaidmens. Dabar jau pripažįstama, kad tos prozos tėvas buvo didysis žemaičių vyskupas. (Antanas Vaičiulaitis)

Analizės aspektai:

- Motiejus Valančius – Apšvietos epochos dvasios žmogus, lietuvių valstiečio prusintojas.
- Motiejus Valančius – „dingusio pasaulio“ liudininkas.
- Motiejaus Valančiaus didaktinių tekstų modelis. Didaktinio pasakojimo ypatumai.
- Motiejus Valančius – lietuvių vaikų literatūros pradininkas.
- Didaktinė apysaka „Palangos Juzė“ – didžiojo didakto grožinės kūrybos viršukalnė.

Vyskupo Motiejaus Valančiaus sostas, Varnių Katedra.

Valstietiška Motiejaus Valančiaus kilmė

Motiejus Valančius gimė 1801 m. vasario 16(28) d. Nasrėnų kaime, Salantų parapijoje, pakrikštytas Kalnalio bažnyčioje... Jo tėvai buvo karališkieji (valstybiniai) valstiečiai, vėliau tapę grafų Šuazelių Gutjė (Choiseul-Gouffier) nuosavybe, Platelių dvaro baudžiauninkais...

Sodiečių tarpe dešimtmečiais ėjo legendos apie jų didįjį vyskupą. Jie žinojo, kad jų vyskupas yra kilęs iš tokių pat prastų žmonių lietuvių, kaip ir jie. Vyskupo motutė, nemokanti kitos kalbos, be žemaitiškos, prie vyskupo stalo kilmingų svečių draugijoje visuomet sėdėdavo pirmoje vietoje. (Kazys Binkis)

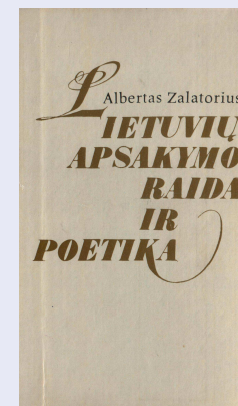

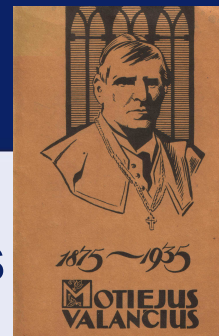
Svarstytinios sąvokos: Apšvietos epocha, valstiečio tema.

Kodėl proza – vėlyvesnis reiškinyss nei poezija?

Tais amžiais, kai pasirodė ankstyvoji lietuvių raštija (vėlyvasis Renesansas, klasicizmas), nė vienoje įtakingoje Europos literatūroje proza neįstengė varžytis su poezija ne tik meniškumo, bet ir kiekybės atžvilgiu. Disproporcingas šių žanrų santykis turtingose literatūrose (anglų, prancūzų, vokiečių) pasireiškė tuo, kad prozos kūrinių buvo sukurta žymiai mažiau, negu poezijos; negausioje lietuvių literatūroje, kur pati poezija tebebuvo rudimentinėje stadijoje, apie prozą dar negalėjo būti nė kalbos. Netgi suaktyvėjęs literatūrinis gyvenimas Vilniaus universiteto laikais nepajėgė sulaužyti įsisenėjusių tradicijų, ir to meto lietuvių rašytojai – D. Poška, A. Stazdas, S. Stanevičius – buvo be išimties poetai su ryškiais klasicistiniais, romantiniais, neohelenistiniais polinkiais. (Albertas Zalatorius)

Svarstytinios sąvokos: prozos ir poezijos santykis XIX a. lietuvių literatūroje.

Motiejus Valančius – lietuvių valstiečių prusintojas

*Valančius išmokė lietuvius skaityti, ir jie skaityti nebepamiršo.
(Kazys Binkis)*

Tuo metu, kai Vilniuje žydėjo lenkų kultūra ir mokslas, buvo leidžiama tūkstančiai knygų, sulenkėjusi Lietuvos bajoriška šviesuomenė visai nesirūpino savo krašto gausiausio luomo, sodiečių, kultūriniu kilimu. Jei vienas kitas šviesenis žemaičių bajoras kartais išversdavo iš lenkų kalbos kokią dvasišką ar svietiško turinio knygutę į žemaitišką „liežuvį“ ar pats ką parašydavo, tai darė tai dažniausiai dėl mados. Tai nebuvo duona kasdieninė išalkusiai lietuvių tautai.<...>

*Taip buvo tol, kol atsirado stiprių apšviestų žmonių iš pačių sodiečių. Jie pirmieji griebėsi šviesti lietuvius sodiečius ne dėl to, kad to mada reikalavo, ne dėl kokios išdaigos, bet kad sodietis buvo jų brolis, o lietuvių kalba buvo jų gimtoji kalba. Šie pirmieji tautos žadintojai ir sodiečių švietėjai buvo Simanas Daukantas ir Motiejus Valančius
(Kazys Binkis)*

Svarstytinios sąvokos: „apšviestas žmogus“, švietėjas, kultūros būvio mados.

Švietėjo M. Valančiaus rūpesčiai

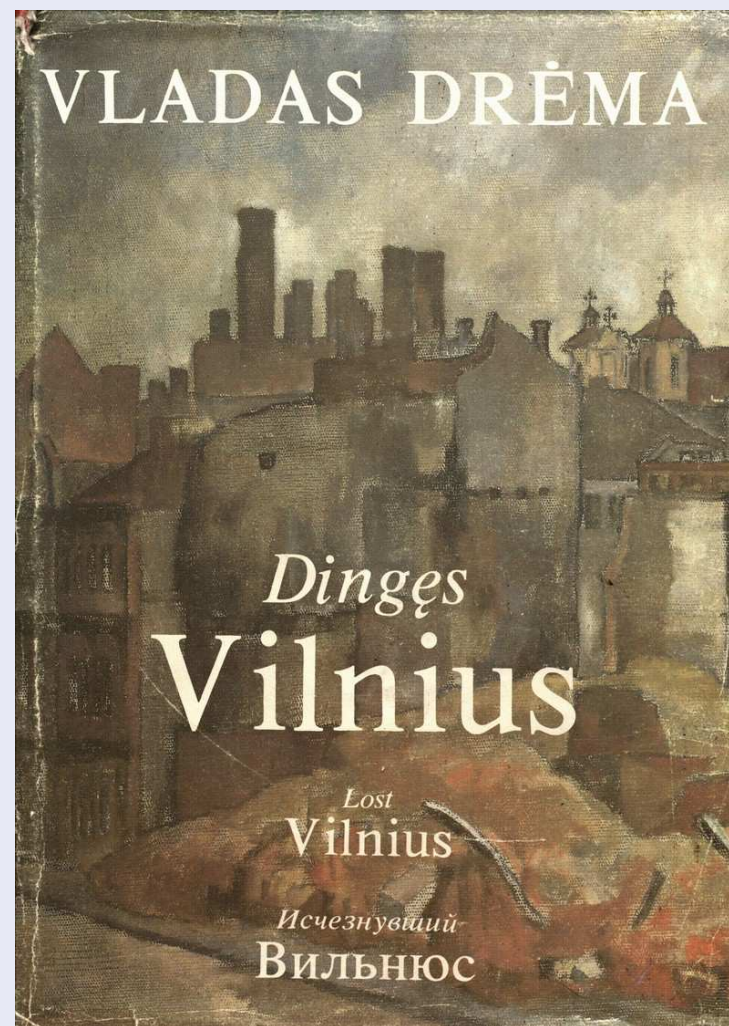
Vilnietis knygų leidėjas Adomas Zavadskis Varniuose atidarė knygyną. Knygynas veikė Motiejaus Valančiaus ir Lauryno Ivinskio dėka.

Petro Rimšos skulptūra "Vargo mokykla" ir Juozo Zikaro skulptūra "Knygnešys" vaizdžiai atspindi Motiejaus Valančiaus svarbias šviečiamojo darbo kryptis – rūpestį valstiečių vaikų mokymu, knygnešių veiklos koordinavimą.

Motiejus Valančius – „dingusio pasaulio“ liudininkas

Vlado Drėmos albumo „Dingęs Vilnius“ (Vilnius: Vaga, 1991) pavadinimas – daugiareikšmis. Literatūra kaip ir architektūra ar kiti menai gali užfiksuoti autentiškas būtojo laiko formas, šiandienos suvokėjui pasakoti apie tai, kas buvo, bet jau nebėra.

Motiejus Valančius – „dingusio“ XIX a. Lietuvos kaimo (ir miestelio) enciklopedininkas

- Visuminis kaimo vaizdinys.
- Teigiamų ir neigiamų personažų galerija.
- Kaimo kasdienybės ir švenčių vaizdų įvairovė.
- Valstiečio „soda“, bažnyčia, turgus, karčema ir kt.

Autentiški Motiejaus Valančiaus kaimo vaizdai – iš ypatingo santykio su vaizduojamąja tikrove

Net stebies, kaip gerai jis pažino liaudies gyvenimą ir nieko nepamiršo nei kapelionaudamas svetimame Moziriuje, nei profesoriaudamas Vilniaus ir paskiau Petrapilio didmiesčiuose, nei vyskupaudamas Varniuose ir Kaune. Lyg niekur nebūtų iš lietuviško kaimo išvykęs, o visą laiką gyvenęs su kaimo žmonėmis, dalinęs jų vargais, rūpesčiais, džiaugsmais ir visa tai akylai stebėjęs. (Vincas Maciūnas)

Motiejiaus Valančiaus pasakojimas kaip XIX a. žemaičių žodžių saugykla

Daiktiška rašytojo leksika (Vytauto Vanago pasakymas)

Kromininkėliai žydai, vaikščiojantys per žmones, parduoda: spilgas, adatas, virbalus, kaspinus, gaidgroblius, škaplierių pasaitus, ablikus, spunkas, guzikus, driveldrekį, brazdalijas, anglį, žičkus, šivelį, mėlynąjį kūjelį, litvininkus, imbierą, kumparą, pipirus. Tie yra didi plikiai ir tuos menkus daiktus turi ne savo, bet ima nuo kromininkų, miesteliuose gyvenančių. (iš aps. „Žydai“)

Siūloma lektūra:

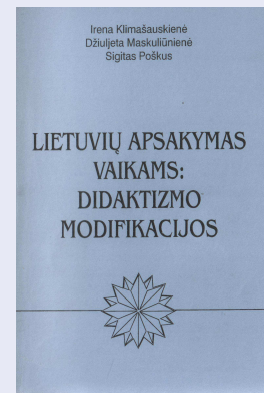
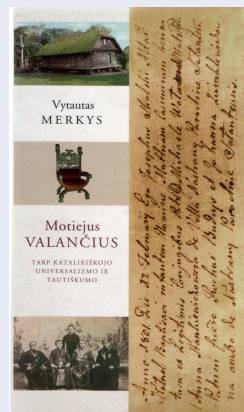
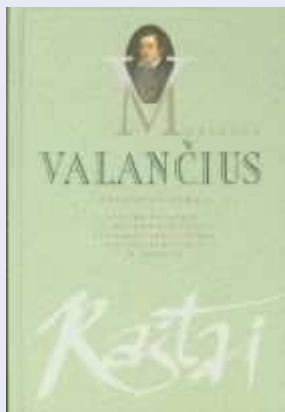
- Dž. Maskuliūnienė, „XIX a. lietuvių didaktinė proza: turgaus pamokos“ // *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. Mokslo darbai. T. 10 (2010). *Turgus kultūroje, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2010, p. 70–84.*

Svarstytinios sąvokos: vaizdų autentiškumas, barbarizmų estetinės teisės, tarminis koloritas.

Motiejaus Valančiaus didaktinių apsakymų modelis. Didaktinio pasakojimo ypatumai.

Universalusis didaktinio teksto modelis:

Pavyzdys (*exempla*) + moralas (didaktinė tezė)

Didaktiniai žanrai, realizuojantys didaktinį modelį: didaktinė poema, didaktinė apysaka, didaktinis apsakymas, pasakėčia, sentencija, patarlė ir kt.

Siūloma lektūra:

- Dž. Šimkutė-Maskuliūnienė, „Tradicinis M. Valančiaus didaktinių apsakymų modelis“, *Motiejus Valančius iš arti ir iš tolo*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001, p. 434–442.

Opozicijos principas – didaktinio pasakojimo šerdis

- Motiejaus Valančiaus prozoje supriešinami personažai, jų gyvenamoji aplinka, moralinės vertybės.
- Ant kiekvienos svarstyklių lėkštės dedama po *pavyzdį* – teigiamą ar neigiamą – ir skaitytojas kviečiamas lyginti, gėrėtis geruoju, bjaurėtis – nedorėliu.
- Kūrinių pavadinimai “sufleruoja”, kaip vertinti vieną ar kitą personažą. Plg. : “Geroji Onelė” ir “Nedora Marė”, “Guvus Vencė” ir “Prancė paukšvanagėlis”, “Padorus ūkininkas” ir “Jurgis nedoras ūkininkas” ir pan.

Svarstytinios sąvokos: antipodas, antitezė, kontrastas.

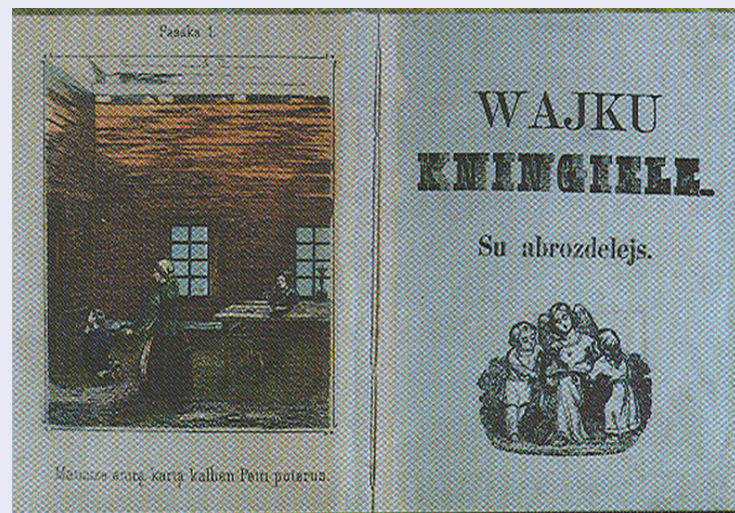

Motiejiaus Valančiaus „Vaikų knygelė“ (1868) – lietuvių vaikų literatūros pradžia

*Ypač mylėdavo
vyskupas vaikus.
Eidamas
pasivaikščiotų
visada nešdavosi
kišenėse saldinių
ar riestainių, kuriuos
vaikams išdalydavo.
Kauno
varguomenės
vaikams kas rudenį
išdalydavo po 50
kailinėlių, kad
mažieji per žiemą
nešaltų. (Kazys
Binkis)*

Motiejus Valančius sukūrė įsimintiną vaikų paveikslų galeriją

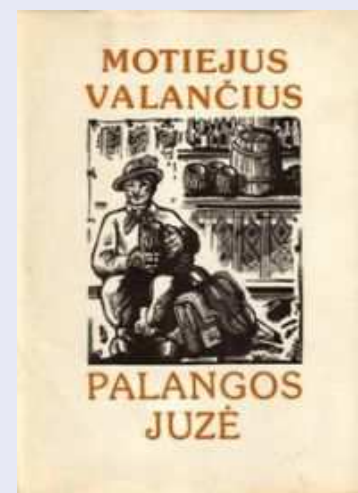
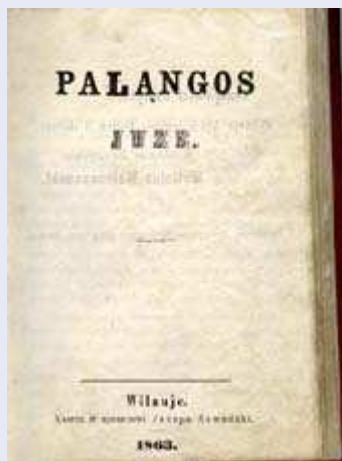

Siūloma lektūra:

- Dž. Maskuliūnienė, “Iš stebuklingosios vyskupo Motiejaus Valančiaus kišenės”/*Rubinitis*, Nr. 2 (18), p. 10-14.

Didaktinė apysaka „Palangos Juzė“ – didžiojo didakto grožinės kūrybos viršukalnė

Būdamas beletristu, M. Valančius kartu buvo ir kultūristoriku. Svarbiausią savo kūrinį – apysaką „Palangos Juzė“ – jis rašė kaip lietuvių liaudies dvasinio ir iš dalies materialinio gyvenimo dokumentą, savotišką etnografinį metraštį, kad „atenčios giminės“, kaip sakoma apysakos prakalboje, „žinotų, kas tiko žemaičiams su lietuviais gale mūsų devynioliktojo amžiaus. (Vytautas Vanagas)

Jūzupas Viskanta – ir siuvėjas, ir menininkas

Herojus – keliautojas jau atliko savo funkciją. Juzė – ne herojus šelmis, bet didaktinės literatūros principus propaguoja, jos pavyzdžiais išauklėtas personažas. <...> Iš nuobodžios dorybingo herojaus schemas Juzę išplėšia Valančiaus suprogramuota jo meilė muzikai, dainai, šokiui, liaudies papročiams. Juzę visur lydi meno atributas – smuikas, kurį matome „veikiantį“ kur kas dažniau nei darbo įrankį – adatą. <...> Smuikas padeda pasakotojui pereiti iš buitishkojo plano į estetinį. (Jūratė Sprindytė)

*...aš bežiopsodamas
su savo klumpiais
šliukšt paslydau,
žlakt išvirtau, tabalai
tabalai, bir bir nuo
skardžio riedėjau...
(M. Valančius)*

Tautodailininko Vaclovo
Banevičiaus iš Telšių
suvenyras. (2001
Tautodailinkų mugė
Šiauliuose)

Tautodailininko Petro Kalendos sukurta Palangos Juzės skulptūra. Salantai, Kretingos rajonas

Valančiaus “Palangos Juzė” – stilizuotas kūrinys

Tų ištiktukų dėka turime bene pirmą nuo pradžios ligi paskutinio puslapio sąmoningai pastilizuotą knygą – “Palangos Juzę”. (Antanas Vaičiulaitis)

- Kas stilizuojama žemaitiškų audinių raštuose?

Svarstytinios sąvokos: stilizavimas, imitavimas.

Marcelijaus Martinaičio eilėraštis “Pamokymai rogėmis važiuojant pro Varnius” – subtili M. Valančiaus kūrybos didaktinio principo stilizacija

- Tokia balta gili žiema užstojo,
kad nēr nei žemės, nei dangaus, tik juodos
ant kryžių tupi varnos, net baugu,
ir taip toli miškai.
- Tik ten pro varstomas duris išbėga garas,
lyg dvasios, apsisiautusios baltom drobulėm,
ir šunes suskliaudžia ausis.
- O tu klausyk, kaip skamba kibirai,
kaip moterys priklaupusios ten patarnauja ugniai,
kaip stebi paukštis negyvom akim
baltam sniege raudoną dėmę.
- Tu paukšti, paukšti, tu žmogeli mažas,
tik būk kantrus ir lauk, berašti tu,
atliks šis tas ir tau nuo gyvulio
ir nuo žmonių kasdienės duonos.
- O jūs ten, bobos varnos – ant tvorų,
gūžius atstačiusios,
kas klaupsis prie ugnies, apskalbs ir lopys?
Kalbas visokias kalbate, o karvės
nemelžtos nuo Varnių iki Europos.
Per tas prancūziškas, per vokiškas,
per lenkiškas kalbas
kada neapskalbtą jau numarinot Daukantą.

Marcelijaus Martinaičio eilėraštis “Pamokymai rogėmis važiuojant pro Varnius” (2)

- Ir tu, Veronika,
su gyvulio šiltais dar plaučiais,
lyg atversta giedojimui maldų knyga,
ir tu, kur vyrus išmanai, tu, baltagūžė Katre,
ir, Mare, tu, vaikais aplipusi,
ir tu, Domice, verpanti našlavimo dienas,
tu, vienmarškine Monika,
kas naktį patarnaujanti
pro miegą murmančiai
melsvai degtinės sielai.
- O, vyrai, jūs, alkūnėmis ant stalo užsikvempę,
vis gėrimu karščiuojančią marinat sielą.
Jūs rupūžės! Žiūrėkite į moteris ir verkite,
ne ką pavirtę kiaulėmis vis einat sielos baudžiavą.
Žiūrėkite,
kad rašto kas vaikų akims nebeatimtų,—
ant svetimų balsais pralotais loja šunės.
- Ir tu, karšinčiau Dzidoriau,
nors neilgai čia svečias beesi...
Gražiai tu žemėj prižiūrėjai dievo darbus,
kad duok tau dieve tokį gražų dangų,
kokį varge gyvenimą turėjai.

Marcelijaus Martinaičio eilėraštis “Pamokymai rogėmis važiuojant pro Varnius” (3)

- O, vaike, tu nesiklausyk ir nežiūrėk,
kaip ten kieme prie gyvulio pasilenkia.
Klausyk, ką aš sakau:
ir tu, Petriuk, ir tu, Juzuk, ir tu, kvaileli,
ar jau gerai išmanote raides,—
jau atvažiuoja kalėdodamas Valančius.
- Tu, vaike, bėk ir pažiūrėk —
tenai, kur žemė su dangum sueina,
gal jau matai roges?

Marcelijus Martinaitis, *Akių tamsoj, širdies šviesoje: Eilėraščiai*. – Vilnius: Vaga, 1974.

- Kaip šį eilėraštį interpretuoja literatūrologė Vanda Zaborskaitė?
(straipsnis nurodytas literatūros sąrašė)

Motiejaus Valančiaus tekstas kaip pasaulio metafora

Ten „viešpataujantys parametrai tvirti ir pastovūs – tai žemdirbio buvimą įrėminantis laikas ir erdvė. Ji yra siaura, bet maksimaliai kondensuota ir tampa pasaulio metafora (išskirta mano – DŽ.M.). Ji yra visatos centras, kuriame žmogus būna dangaus ir pragaro priešpriešoje. <...> Dieviškasis dangaus pradas yra šio pasaulio darnos pagrindas, jis sankcionuoja ir pašventina žemdirbio būtį, papročius, santykius”. (Vanda Zaborskaitė)

Varnių Katedros altorius

Naudoti šaltiniai ir literatūra:

- Marcelijus Martinaitis, “Pamokymai rogėmis važiuojant pro Varnius”, *Akių tamsoj, širdies šviesoje*, Vilnius: Vaga, 1974.
- Motiejus Valančius, *Raštai*, T.1., Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.
- Kazys Binkis, *Motiejus Valančius. 1875–1935: Šešių dešimčių metų mirties sukaktuvėms paminėti*, Vilnius: Lietuvos knygų rūmai, 1990.
- Irena Klimašauskienė, Džiuljeta Maskuliūnienė, Sigitas Poškus, *Lietuvių apsakymas vaikams: didaktizmo modifikacijos*, Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas, 1997.
- Vincas Maciūnas, “Žvelgiant į Mot. Valančių po 100 metų”, *Motiejus Valančius iš arti ir iš tolo*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001, p. 451–459.
- Džiuljeta Maskuliūnienė, *XIX a. lietuvių didaktinė proza: adresatas ir tekstas*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2005.
- Džiuljeta Maskuliūnienė, “XIX a. lietuvių didaktinė proza: turgaus pamokos”, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. Mokslo darbai. T. 10 (2010). *Turgus kultūroje*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2010.
- Džiuljeta Maskuliūnienė, *Peldų takais. Lietuvių vaikų literatūros tyrinėjimai*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2011, p. 70–84.
- Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius: Mintis, 1999.
- Jūratė Sprindytė, *Lietuvių apysaka*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996.
- Antanas Vaičiulaitis, „Motiejaus Valančiaus raštų stilius“, *Knygos ir žmonės*, Vilnius: Vaga, 1992, p. 61–70.
- Vytautas Vanagas, *Realizmas lietuvių literatūroje*, Vilnius: Vaga, 1978.
- Vanda Zaborskaitė, “Margas Motiejaus Valančiaus prozos pasaulis”, *Motiejus Valančius iš arti ir iš tolo*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001, p. 460–468.
- Albertas Zalatorius, *Lietuvių apsakymo raida ir poetika*, Vilnius: Vaga, 1971.

Naudoti šaltiniai ir literatūra:

Vizualinė medžiaga:

- Iš Džiuljetos Maskuliūnienės asmeninio fotoalbumo;
- Iš *Motiejus Valančius. 1801–1875: Atvirukų rinkinys*. Parengė Ona Pajėdaitė, Vilnius: Regnum fondas, 2001.
- Iš www.google.com:
- http://atminimas.kvb.lt/iliustracijos/valanciaus_biustas.jpg
- <http://mw2.google.com/mw-panoramio/photos/small/14171431.jpg>
- <http://www.zemaitijospaveldas.eu/lt/left/zemaitija/miesteliai/varniai/>
- http://test.svs.lt/images/vilnius/daile2010-2/daile2010_2_025.jpg
- http://img.lrytas.lt/show_foto/?id=507483&s=11&f=4
- <http://www.vilnijosvartai.lt/uploads/documents/virseliai/vilnius/urbanistika%20ir%20architektura/ding%C4%99s%20vilnius.JPG>
- http://static1.skelbimai.lt/data/skelb_foto/2012-11-26/md_retas-idomus-medinis-kibi-11123942.jpg
- <http://daugenis.mch.mii.lt/apsamogitia/KULTURA/kultimages/kaimo2.jpg>
- <http://www.silaine.lt/2010/2010-06-09/Muziejus/svarstyklės.jpg>
- <http://www.manoknyga.lt/knyga/motiejus-valancius-rastai-iv-tomas/virselis-1000.jpg>
- http://www.spaudos.lt/Istorija/Paveikslai/Valanciaus_1_knyga_m.jpg
- http://rubinaitis.lnb.lt/rub/m/m_images/wfiles/ixqfi346.jpg
- <http://www.lnb.lt/stotisFiles/uploadedAttachments/vald2009521182.jpg>
- <http://img.suknyga.lt/show?i=8728&s=3&t=1>
- http://www.spaudos.lt/Istorija/Paveikslai/Valanciaus_3_knyga_m.jpg
- http://www.lff.lt/article/tradicinio_turnyro_palangos_juze_2012_tvarkarastis.b.jpg?w=298&h=167
- <http://www.ve.lt/uploads/img/2010-05-17/se141.jpg>
- <http://blog.lrytas.lt/upyna/files/2011/01/PC263203-300x225.jpg>
- http://www.grazitumano.lt/w/images/5/50/%C5%BDiema_%C5%BEemaitioje_-_2_364.jpg
- http://static1.skelbimai.lt/data/skelb_foto/2012-02-13/md_arklines-roges-200lt-10362118.jpg
- http://www.kretingosenciklopedija.lt/uploads/img/gallery/istorinis_paveldas/kalendos_petro_gimtines_sodyba.jpg
- <http://oldaruodai.aksprendimai.lt/upload/2006041216102681.jpg>

Skaitytojau! Toj knygelėj yra pasakos, bet tose pasakose daug rasi pamokslų, todėl pasakos lai palieka pasakomis – netikėk jomis, bet ko tos moko tave – užlaiky. Būk it bitelė, kuri iš kožnos žolelės, kvepiančios ir dvokiančios, sugeba išsiurbti saldų medų.

(Motiejus Valančius, „Vaikų knygelės“ užsklanda)

Kada M. Valančiaus namas vėl bus gyvas?

Varniai, 2006 metų vasara

ŠIAULIŲ
UNIVERSITETAS

Šiaulių universiteto humanitarai Varniuose prie M. Valančiaus biusto

**Trys praktinės užduotys temai *Motiejus Valančius – didaktinės
prozos kūrėjas, „dingusio pasaulio“ liudininkas***

Pirmoji užduotis

Parenkite vizualinę medžiagą parengtą pranešimą „Motiejaus Valančiaus kūrinių topografija“:

- perskaitykite M. Valančiaus „Vaikų knygelės“ (1868) apsakymus. Skaitydami atkreipkite dėmesį į tai, kur vyksta apsakymų įvykiai. Pasižymėkite visus apsakymuose minimus vietovardžius;
- smulkiame Lietuvos žemėlapyje sužymėkite visus M. Valančiaus paminėtus miestelius ir kaimus. Ką tai sako apie rašytoją ir jo kūrybą?
- Žemėlapyje kita spalva sužymėkite ir Jūzupo Viskantos (apysaka „Palangos Juzė“) nueitą kelią;
- Argumentuotai atsakykite, kodėl M. Valančius vaizdavo Žemaičių kraštą? Kurie XIX a. rašytojai atspindėjo Aukštaitijos realijas? Pateikite pavyzdžių.

Antroji užduotis

Aptarkite M. Valančiaus didaktinių kūrinių modelį:

- perskaitykite Džiuljetos Šimkutės-Maskuliūnienės straipsnį „Tradiciinis M. Valančiaus didaktinių apsakymų modelis“ („Motiejus Valančius iš arti ir iš tolo“, sud. Juozas Jasaitis, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001, p. 434–442);
- Aptarkite šį straipsnį klasėje, išryškindami universaliojo didaktinio modelio aspektą;
- Išnagrinėkite, ryškindami didaktinį modelį, pasirinktą M. Valančiaus apsakymą iš „Vaikų knygelės“. Remkitės minėtame straipsnyje pateiktais analizės pavyzdžiais,
- Palyginkite pasirinktą Motiejaus Valančiaus apsakymą ir Antano Tatarės pasakėčią (pavyzdžiui, „Jaunikaitis ir gyvatė“) didaktinio modelio aspektu.
- Paskaitykite keletą italų religinio rašytojo Bruno Ferrero tekstų. Aptarkite juos didaktinio teksto modelio aspektu.

Trečioji užduotis

Parašykite literatūrinį rašinį „Motiejus Valančius – „dingusio pasaulio“ liudininkas“:

- Pavartykite Vlado Drėmos albumą „Dingęs Vilnius“ (Vilnius: Vaga, 1991). Kodėl albumas taip pavadintas? Ar būtų galima parengti tokį albumą apie Jūsų gyvenamąją vietą?
- Kas Motiejaus Valančiaus tekstuose yra archajiška? Atkreipkite dėmesį į vaizduojamus žmones, platesnę jų aplinką. Kokiais Jums neįprastais ar nežinomais žodžiais jie yra pavadinami? Sudarykite vieno pasirinkto apsakymo archaizmų žodynėlį;
- Motiejaus Valančiaus prozos „dingusių daiktų“ pasaulis. Koks jis? Aptarkite daikto funkciją tekstuose;
- Kokius daiktus aprašo M. Martinaitis esė knygoje „Mes gyvenome“ (Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009). Kodėl M. Martinaičiui daiktai yra brangūs, vertingi? Ką gali kalbėti senas daiktas? Palyginkite M. Valančiaus ir M. Martinaičio aprašomus daiktus;
- Atsineškite į klasę seną daiktą (tėvų, senelių...) ir papasakokite jo istoriją (raštu arba žodžiu);
- Nueikite į vietos kraštotyros muziejų ar muziejėlį. Kokia tokių įstaigų paskirtis? Ar galima teigti, kad muziejai kaip ir literatūros kūriniai yra „dingusio pasaulio“ saugyklos, buvusio laiko liudininkai? Ar visada jie nebylūs? Ko reikia, kad galėtume juos prakalbinti? Surenkite diskusiją šiais ir panašiais klausimais

Parengtų užduočių realizacijos galimybės BP kontekste 5-12 kl.

- Kadangi M. Valančiaus kūrybos skaitymas privalomų ir rekomenduojamų knygų sąrašuose neįvardijamas (tik 12 klasėje M. Valančius nurodomas kaip epochą reprezentuojanti asmenybė), galima būtų jo kūrybos skaitymą / analizę / aktualizaciją / sklaidą suderinti su tam tikrų tekstų skaitymu įvairiose klasėse (nuo 5 iki 12)
- **BP reglamentai**
- 5-6 kl.
- **Privaloma literatūra**
- Maironis. *Trakų pilis. Milžinų kapai. Pavasaris*
- [Maironio ir M. Valančiaus geografinė Lietuva – jų kūryboje minimų vietovių žymėjimas Lietuvos žemėlapyje]
- A. Vienuolis. *Padavimai ir legendos* arba V. Krėvė. *Dainavos šalies senų žmonių padavimai*, arba A. Ramonas. *Vilniaus legendos. Pasakos* (pasirinkti kūriniai)
- [Aukštaitijos, Dzūkijos, Žemaitijos ir Vilniaus geografija A. Vienuolio, V. Krėvės, M. Valančiaus ir A. Ramono kūrinuose – grupinis darbas pristatant sudarytus literatūrinius-geografinius žemėlapius]

- A. Vaičiulaitis. *Nidos žvėrys. Auksinė kurpelė*
- P. Cvirka. *Vaikų karas*
- [Baltijos jūra ir Lietuvos upės bei ežerai lietuvių rašytojų kūryboje – hidronimų paslapčių įminimas M. Valančiaus, Maironio, A. Vienuolio, V. Krėvės, A. Vaičiulaičio, P. Cvirkos pasirinktuose tekstuose kuriant literatūrinius-geografinius žemėlapius]
- **Rekomenduojamos knygos**
- S. Lagerlof. *Stebuklingosios Nilso kelionės*
- H. Malot. *Be šeimos*
- [Kuo panašūs ir kuo skiriasi švedų, prancūzų ir lietuvių literatūriniai geografijos vadovėliai, parašyti S. Lagerlof, H. Malo ir M. Valančiaus? Ar galima šiuos grožinės literatūros kūrinius vadinti **ir geografijos vadovėliais?** – probleminiai pokalbiai, diskusijos]
- 7-8 kl.
- **Privaloma literatūra**
- D. Defo (D. Defoe). *Robinzonas Kruzas*
- [Robinzono Kruzo ir Palangos Juzės (Jūzupo Viskantos) klajonių žemėlapiai – galimybės pažinti pasaulį, jo žmones ir save, skaitytoją, – literatūrinių-geografinių maršrutų braižymas, rašant dvipusį skaitytojo dienoraštį]
- **Rekomenduojamos knygos**
- M. K. Radvila-Našlaitėlis. *Kelionė į Jeruzalę* arba J. Savickis. *Kelionės*, arba A. Poška. *Nuo Baltijos iki Bengalijos*, arba T. Venclova. *Ligi Lietuvos 10 000 kilometrų*
- B. Sruoga. *Giesmė apie Gediminą*
- Literatūra turistui (T. Venclovos *Vilniaus vardai* arba *Vilnius*) (pasirinktos ištraukos)
- A. Frank. *Dienoraštis*
- Sh. Creech. *Du mėnesiai kelio*
- J. Ivanauskaitė. *Kelionių alchemija (Kelionė į Šambalą)* (pasirinktos ištraukos)
- [Pasirinktos knygos kelionių žemėlapiai lyginant su M. Valančiaus pasirinkto kūrinio geografija – maršrutų braižymas rašant skaitytojo dienoraštį – kas svarbu ir įdomu asmeniškai man?]

- 9-10 kl.
- **Privaloma literatūra**
- A. Baranauskas. *Anykščių šilelis*
- Maironis. *Pavasario balsai*
- [A. Baranausko, M. Valančiaus ir Maironio Lietuva: geografiniai ir didaktiniai horizontai – aspektiniai tyrimai, literatūriniai rašiniai]
- M. de Servantesas Savedra (M. de Cervantes Saavedra). *Don Kichotas* (ištrauka)
- A. Mickevičius (A. Mickiewicz). *Vėlinės* arba *Konradas Valenrodas* (pasirinktos ištraukos)
- O. de Balzakas (H. de Balzac). *Tėvas Gorijo* arba *Eugenija Grande*
- R. M. Remarkas (R. M. Remarque). *Vakarų fronte nieko naujo* arba *Juodasis obeliskas*
- **Rekomenduojamos knygos**
- V. Misevičius. *Paskendęs uostas* (Jaunasis pagonis)
- V. Hugo. *Paryžiaus katedra*
- S. Lagerlof. *Sakmė apie Gestą Berlingą*
- [M. Valančiaus kūryba XIX ir XX a. pasaulio ir lietuvių literatūros kontekste: kultūrų geografijos ir socialinio pažinimo aspektas – tiriamieji darbai, pokalbiai, diskusijos...]
- **Autobiografija:** Žemaitė. *Autobiografija*, A. J. Greimas. *Intelektualinė autobiografija*, A. Nyka-Niliūnas. *Autobiografija*, 1986 (ištraukos)
- **Dienoraštis:** A. Baranauskas. *Dienoraštis*, A. Nyka-Niliūnas. *Dienoraščio fragmentai* (ištraukos) arba S. Nėris. *Dienoraštis* (ištraukos)
- [M. Valančiaus gyvenimo geografija XIX ir XX a. žymių lietuvių kultūros veikėjų fone – lyginamieji žemėlapiai, tyrimai, pranešimai, inspiracijos...]

- 11-12 kl.
- **Privalomi autoriai ir kūriniai**
- J. Radvanas. *Radviliada* (I d. 31–96 eil., III d. 85–169 eil.).
- A. Mickevičius.
- Eilėraščiai *Romantika, Odė jaunystei, Akermano stepės. Vėlinės*, II, IV dalis, poema *Ponas Tadas* (I kn. 1–40 eil.).
- A. Baranauskas. *Anykščių šilelis*
- V. Kudirka. *Tautiška giesmė. Varpas. Labora. Iš mano atsiminimų keletas žodelių.*
- Maironis. *Pavasario balsai* (pasirinkti eilėraščiai).
- V. Krėvė. *Skirgaila*
- V. Mykolaitis-Putinas. *Altorių šešėly*
- B. Sruoga. *Dievų miškas*
- A. Škėma. *Balta drobulė*
- Just. Marcinkevičius. *Mažvydas*
- [Lyginamieji kultūros / literatūros tyrimai ir literatūrinių rašinių temų kryptys: *kokios galimos sąsajos tarp rašytojų gyvenamosios epochos, asmeninio gyvenimo kelio, kūrybos pobūdžio ir jų kūrinių geografijos?* [traukiant M. Valančiaus asmenybės ir kūrybos bruožų analizę]

Konteksto autoriai:

- M. Husovianas. *Giesmė apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę* (eil. 245–386, 655–826)
- *Lietuvos metraščiai* („Apie Romos kunigaikštį Palemoną“, „Apie Gedimino sapną“)
- M. Radvila Našlaitėlis. Ištrauka iš *Kelionės į Jeruzalę* (Trečias laiškas)
- Šatrijos Ragana. *Sename dvare*
- Ignas Šeinius. *Kuprelis*
- B. Sruoga. *Milžino paunksmė*
- J. Kunčinas. *Tūla*
- Epochą reprezentuojančios asmenybės: Simonas Daukantas, **Motiejus Valančius**, Jonas Basanavičius, Žemaitė.
- [Kultūriniai / literatūriniai / geografiniai žemėlapiai ir kultūrinių / literatūrinių maršrutų sudarymas, kuriant vaizdines prezentacijas ar pakartotų literatūrinių-geografinių kelionių videomodelius – individualūs arba grupiniai darbai.]